

1798.

*
1.

Bonn

on di

me

*
2.

Harti

95 at

rebi

Hu

*
3.

Hager

Progr

vi

*
y

Lilvent

Respo

deca

anni

de h

*
5.

Tillm

et 91.

17970.

1798, 13.

OBSERVATIONES
EDICTO VIARIO
AEDILIVM CVRVLIVM

AD SPERSAE

ORATIONI
MVNERIS PROFESSORIS

SOLLEMNITER AVSPICANDI CAVSSA

A. D. XXVI. SEPT. A. C. MDCCLXXXVIII

RECITANDAE

PRÆMISIT

CHRISTIANVS GOTTHELF HVBNER

PHILOSOPHIAE ET IVRIS VTRIVSQVE DOCTOR IVRIS PROFESSOR PVBL. EXTRAORD.

ADVOCATVS IN NVMERVM RECEPTVS

LIPSIAE
IMPRESSIT CAROLVS TAVCHNLTZ.

OBSERVATIONES
EDICTO VIARIO AEDILIVM CVRVLIVM
ADSPERSAE

SIVE
DE CANE QVA VULGO ITER FIT NON HABENDO.

C A P. I.

A d L e c t o r e m.

*Dare operam et cum silentio animaduerrere
Ut pernoscaris, quid sibi auctor velit.*

Cum scribendi materiam ex prudentia politica mihi sumerem, ut adesset, quem prolusionis instar, orationi praemitterem auspicali, libellus, laetitiae meae et honoris, quem SVMMI PRINCIPIS beneficio acceptum fero, veluti nuncius et praeco, non eram nescius, rem esse aleae plenam et laboris, de rebus ex eo genere disserere, quas non satis est legum, antiquitatis et historiarum luce collustratarum exemplis adlatis expositas dedisse, ni iudicii prudentis adcesserit vis quaedam, rerum vsu confirmata et subacta, quae bene sint et prudenter instituta, quaeque minus, et quae aliqua emendatione indigeant et quam, manifestum et testatum reddatur. Quam ingenii humani virtutem, ciuiliu institutorum exploratricem, eorumque, quae publice priuatimque obsint, vindicem, etsi alienam ab aetate iuuenili et

senili grauitati propriam existimarem, ea tamen periculi et difficultatis cogitatio mente et cogitatione praecepta, non tantum apud me valuit, vt me pro virili parte in ea re laborantem, ad consilium, animo meo susceptum, omnino abiiciendum adducere posset. Nam cunctantem me mihi que ipsi multa calumniantem, ad perficiendum, quod institueram, QVINCTILIANI pepulit auctoritas: *nil differendum est, iniquentis, ad senecturem. Nam quoridie merus crescit, maiusque fit semper, quod ausuri sumus, et dum deliberramus, quando incipiendum sit, incipere iam serum est.* Neque vero quemquam esse futurum existimo, cui, quod ad *Edictum, ne quis canem*, disputare constitui, in re abiecta sat, et nimium tenui eaque, quam iam sustineo, persona vix digna versatus videar. Quod si vero quis sit, cui istud nulla alia ex caussa, nisi ex nimio otio vel leuitate quadam factum videatur, is quaeso cogitet, me habere bonorum exemplum, quo mihi, quod illi fecerunt, licere id facere, putauerim, neque esse quidquam in vasto iurisprudentiae politicae ambitu adeo exiguum et inglorium, quin, cum ad humanam salutem referri possit, studiis nostris et cura dignum iudicetur. Nam de ludicris hic non agitur, de quibus quosdam viros magnae doctrinae multaeque existimationis non puduit exposuisse. Neque nos cum ista meditaremur, *Klueros Pegiosque* et nonnullos alios, qui gregatim pascuntur, sumus secuti, quorum, quam putida fuerit diligentia, et misera, neminem, qui eorum libros inspexerit, (legi enim vix possunt,) latere potest. Nobis quidem maius quiddam et excellentius fuit propositum, scilicet illud, vt STRAVCHIORVM, WINTGENSIORVM et OTTONVM 1) vestigia persecuti, edicti aedilitii eam partem, quae viarum publicarum securitati prospexit, admixtis varii generis obseruationibus, a prioribus, ni fallimur, praetermissis, illustraremus et cum aliis id genus legibus comparatam et ad normam rectae rationis exactam et πολιτικῶς explicatam examinarem. Quod reliquum est, nolim hic lectores expectent aliquid de κυνοφορία, poenae causa a maioribus imperari solita, cuius etiam CVIACIVS meminit *Obs.* lib. II. c. 22. — Nec

1) WINTGENSIANAE diss. ad l. 40. D. de Ed. Aed. quae in *thes. Oelrichs.* T. I. n. 14. migravit, auctor haud dubie est EV. OTTO, cuius commentarius ad hanc Edicti Aedilit. partem in libro *de tutela viarum publicarum* (*Fref. ad Rhen.* 1731. p. 425-470. illi libello tam est similis, vt ouum neges ouo esse similis. In vtroque verbum verbo conuenit, nisi, quod Ottonis quasdam adcessionones habet.

quidquam hic de *littera canina* et canis nomine ad conuicia tracto, quo de argumento quaedam me legisse scio in PET. FABRI *semestr.* lib. I. p. m. 64. et in commentariis ad Persii satiras. Neque est, quod hoc loco dicatur, de notatione canis, de qua sis vide VARRONEM lib. 4. *lar. ling.* I. et C. SCALIGERVM cap. 26. de *caus. ling. lar.* — vel de canibus mirae in dominos fidei, cuius generis exempla nonnemo nuper integro libro, Viennae excuso, est complexus, — vel de mulierculis, imo, viris, vt solos *Lipsium* et I. C. SCALIGERVM commemorem, canum amantissimis, — vel de canibus Melitaeis, quos *Plinius* descripsit, vel de Bononiensibus, quos nostri in deliciis habent, — vel de monumentis, titulis, inscriptionibus, in canum, si fas est ita loqui, memoriam exstructis, positis, scriptis, quorum longum texere indicem, talia colligenti non difficile fore putauerim, — vel, quod forsitan apud pragmaticos fraudi mihi erit, de canum tuguriolis, sintne aedium, an non — vel de cane cum parricida in culleo insuto, de quo adfert quaedam SCHVLTINGIVS in *Iurispr. A. p. m.* 870. — vel de *caniculo*, de quo legi meretur I. AVERANIVS in lib. *de iure ludorum, in monumentis eius postb.* Florent. 1769. 4. editis, — vel de *diebus canicularibus*, de quibus C. WILDVOGEL exposuit vel de similibus argumentis, quae praetermissa esse, non vereor, ne quisquam vitio mihi det eiusmodi non consecrati. Deinde, quoniam summe optandum est, vt canum alendorum studio, (dicam an libidine), publice priuatimque pestifero, refrænato, pericula ab eorum rabie, vt de aliis molestiis iam non dicam, metuenda, declinentur et caueantur, maiore quodam studio in id incumbendum esse duxi, vt, quemadmodum id commode fieri posset, quod reipublicae constar fore saluberrimum, pro virium modulo ostenderem. Quod quamquam forte ego vsque quaque adsecutus non sum, honestam tamen meam voluntatem, quae vel sola in rebus arduis laudari solet, peritos aequosque huius libelli arbitros boni consulturos esse non diffido. Nam, vt ille, difficile est, vt, qui homo sit, non in multis peccet, quaedam videlicet penitus ignorando, quaedam vero male iudicando, et quaedam tandem negligentius scriptis tradendo. Verum ista hactenus.

C A P. I I.

De damno a bestiis dato, vniuerse. Quis eo teneatur? Cur dominus bestiae? Examen legum, et rationes indagatae. Legi 1. §. 11. D. si quadr. lux illata. Quid sit damnum secundum vel contra naturam datum, aliter ac vulgo, explicatur.

De damno ab animantibus, quae ratione carent, quod, vbi contra naturam generis factum, pauperies Romanis dicebatur, tam *cauendo*, quam *praesando*, varia variarum gentium legibus praecepta et constituta leguntur, quorum, quo maior est dissimilitudo et discrepantia, eo accuratior inspectio et contemplatio necessaria videtur. Scita legum Mosaicarum, Romanarum et Patriarum, qui continuo enarrant ordine, diligentiae laudem et congerendi industriam non frustra adfectantes, non defuerunt, inter quos facile princeps IOHANNES THOMAE, prolixi libri auctor. 2) Verum haec et alia non satis nosse iuuabit, nisi sciamus, quid de toto hoc genere esse sentiendum, recta nos ratio, et prudentia ciuilibis doceat. Singularum enim iuris nostri thesium origines et fata, nec non, quid nostrorum temporum vsus ferat, cognita memoriter tenere, quamquam sit fructuosum et ad variae eruditionis laudem et multae lectionis famam conciliandam idoneum, tamen, haec omnia, qui magis memoria quam iudicio complecti didicerunt et super iis philosophari, ita, vt, quid in quolibet genere optimum videatur et rationi conuenientissimum, a qua, quae legibus ciuilibus sunt expressa, quam prope longeque absint, iudicare queant, ii, ex hoc labore, an eum fructum, qui mihi valde optabilis videtur, perceperint, valde dubito. Quam

2) IOH. THOMAE *tr. de noxa animalium, continens pauperiei, pastus, edicti de animalibus ferocibus et q. s. r.* Fref. ad M. 1650. 8. FR. AD. VAN DER MARCK *disp. de eo, quod iustum est circa pauperiem ab animalibus factam.* — Ling. 1781. 8. editam, in aduersariis mihi notatam, oculis vsurpare nondum licuit.

opinionem, quoniam non ignoro, prudentissimorum hominum iudiciis confirmari, non esse potest dubium, me, si nonnulla de naturalibus ex hoc genere praecipis praemisericim, in neminis non iniqui reprehensionem esse incursum.

Si bestia, nullo discrimine posito, sit fera, an cicurata, an mansueta, quadrupes, an pecus, quorum nominum subtilitatem sola ciuilis ratio nouit, cuidam nocuerit, quocunque modo, naturalis simplicitas discrimen facere videtur, vtrum fuerit alicuius, an nullius. Sane, si brutum in nullius potestate custodiaeque constitutum, quod libere vagatur in terra, mari, aëre, damnum homini dederit, id a nemine praestatur. Casus enim, qui consilio humano praevideri vel euitari non potuerunt, non dubitatur, a nemine praestari. Quod verum esse, satis liquet. Est tamen singularis species, vbi haec regula officium perdere videtur. Nam in quibus ciuitatibus contra naturam ferarum bestiarum occupatio libera non est, sed venatio longaeuo vsu ad proceres imperii transit iure regalium, vt adeo priuati ea non vtantur, nisi ex iure a principibus ipsis concesso, in his, si, quod non raro fit, ferorum animalium, iniqua cura nutritorum ferocia aut voracitate priuatorum agris et frugibus multum adferatur damni, id praestandum videtur ab eo, cuius causa numerus ferarum nimium creuit. Quam sententiam, si vel nullus idoneus auctor defenderet, naturalis aequitas, qua, qui occasionem praestat, damnum fecisse videtur, teste PAVLO in l. 30. §. 3. D. ad leg. Aquill. ita docet perspicue, vt, qui contra sentiat, peius velle videatur. In qua contraria sententia paucissimos hodie versari constat, vt illa potius, quasi Senatus consulto, optimi cuiusque suffragio adprobetur. 3) Sed iam quaestio exurgit, an regula nostra hoc exemplo vere vitietur. Atque est, quod negem, rem ita se habere. Ferae enim bestiae, in his, quas diximus, ciuitatibus, non amplius ita nullius videntur esse habendae, vt damna ab iis data, vi quasi maiori, cui resisti non potuerit, facta videantur. Stat igitur prior regula. Sequatur altera. Si bestia ab homine sui commodi gratia alatur et detineatur, quoniam nemini debet per alterum iniqua adferri conditio, nihilque est tam naturale, quam extra causam contractuum leuissimam culpam praestari, 4) quidquid damni alteri illatum doceatur, a domino est

3) I. F. RVNDE in den Grundsätzen des gem. T. Privatrechts, ed. nov. §. 16. n. a.

4) L. 44. D. ad l. Aquill. l. 30. §. 3. eod.

praestandum, nisi culpa alii magis, quam domino bestiae, aut ipsi laeso magis, quam alii tribuenda videatur, puta, si quis petulantia sua aut incuria est laesus, aut si instigatu alterius damnum factum. Quod manifestae est aequitatis. Nam illa lex, quam non didicimus, legimus, accepimus, verum, vt ille ait, ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus, illa inquam, non scripta, sed nata lex, cum neminem laedendum esse praecepit, quid aliud voluit, nisi, vt nullo discrimine habeamus, factane sit iniuria facto alicuius proprio, an eo, quod, cum deberet, non diligenter satis cauit. Haec igitur sunt rationis praecepta, non obscura illa et subtilia, sed clara et simplicia, quorum lucem, nescio an nemo non videre debeat. Iam delabimur ad ciuitatum iura ἐπιτομήν adumbranda, vt, quam varium sit atque multiplex ius ciuile, et quam alienum a naturali praestantia, vno veluti intuitu lectores cognoscant. Quod meum iudicium, si fortean quibusdam magis a temeritate, quam a prudentia profectum videatur, respondebo, me non spectare, quid Romae sit factum, dictum, scriptum, sed potius, quid facto, dicto, scripto opus fuerit. 5) *LEGE DIVINA*, bouis, alienum seruum ferientis, dominus, pretium serui, vulnere confecti, praestare tenetur. 6) Imo bouis, liberum hominem occidentis dominus, qui testato, id est, denunciatione damni infecti interposita, admonitus fuit, vt animal custodiret, nisi vitam, lytro dato, redemerit, capitali supplicio plectendus. Vtramque vero legem ad canes aliasque bestias damniferas pertinuisse, credere par est. Ita certe sentit ION. DAV. MICHAELIS, vir diuinus. 7) Eadem Moysis sanctione, quod bos damnum faciens ad lapidationis poenam trahi iubetur, vti multorum gentium exemplo comprobatur, ita subtilissimam habet rationem, ne sanctio priori libro (IX. 6.) expressa,

5) L. 12. π. de offic. Praes. l. 13. in fin. C. de sent. et interl.

6) Exod. II. 28. 29.

7) In *Iure Mosaic.* T. VI. p. m. 60. Nec abhorret ab eadem thesi, Vir Cl. E. F. C. ROSENMÜLLER in *Scholiis* ad h. l. T. I. p. 503. Add. *Critic. sacros* T. I. ed. sec. Frcf. ad M. 1696. p. 382. sq. Ceterum de bestiarum suppliciis, fateor, multo mihi rectius indicasse videri Romanos, quam Iudaeos. Quod, vt de *Citeronis* Off. l. 16. loco non *dicam*, vbi *in equis*, inquit, et *leonibus iustitiam non dicimus*, sunt enim rationis et orationis expertes, perspicue patet ex Vlpiano, qui l. 1. § 3. π. si quadr. negat posse animal iniuria fecisse, quod sensu careat, a qua recta sentiendi ratione vti auctores iuris canonici. C. 15. qu. 1. c. 4. ita multi

de homicidio supplicii similitudine luendo, frustranea esset. Deinde nec hoc est praetermittendum, exemplum de bobus committentibus apud Moysen et similiter apud Vlpianum legi. 8) Bobus duorum committentibus, cum alter alterum occidit, damnum ad vtrumque dominum pertinere dicitur, nisi iam antea bos petulcus fuerit: nam huius dominus occisum bouem boue viuo oblato praestare iubetur. Quam definitionem ab aequitate et simplicitate magis dixerim commendari, quam iuris civilis sanctionem, licet summo iuri conuenientiore, qua bouis occisi damnum ab adgressoris domino praestari iubetur. Multo enim facilius est, vter boum petulcus fuerit, demonstrare, quam vter alterum prouocauerit. Qua de re mox plenius. IVRE CIVILI de damnis a bestia datis, duplex actio est prodita, altera *de pauperie*, altera *de pastu*, vtraque ex XII., neutra ad damna a feris data extensa. Quarum haec, quod nemo ignorat, competit, vbi animal alicuius, nullo immittente, secundum naturam sui generis in alieno depascit: illa vero, quando animal contra naturam generis sui, proprio motu nocuerit, neque ex culpa custodientis, nullo instigante, aduersus eum, qui possidet, quem tamen, nisi, suum esse animal, inficiatus fuerit, animal noxae dedendo, liberari volunt iuris auctores. Atque ista, si animal quadrupes pauperiem fecerit; non, si bipes, vbi vtilis actio datur. L. 4. π . h. t. Iure vero honorario, vt iam de lege Pesulania, tertio capite commemoranda, non dicam, ab Aedilibus Curulibus, peculiari edicto, quoniam lege XII. tabb. nihil fuerat speciatim cautum de cane feroce et feris bestiis, necessitate id exigente, ob ludorum, ad quos ferae alebantur, frequentiam, haec sancita leguntur, quae adscribere non piget. 9) Ait Aedilis: *ne quis canem — aliudue, quod noceret animal, siue soluta sint, siue alligata, vt contineri vinculis, quominus damnum inferant, non possint, quo vulgo iter fit, ita habuisse*

maiorum aetate descuerunt. Vid THOMAE l. I. cap. 17. §. 40. S. STRYCK *in Vj. D. Mod. T. I. p. 145.* ANT. MATTHAEI *ad lib. terr. Proleg. p. m. 71.* HOMMEL *epit iur. sac. p. 205.* Add. M. AVREL. GALVAN. *de vsuf. cap. 7. p. m. 35. — 77.* Ceterum, quae vetus est lis atque altercatio inter ICtos, minime necessaria illa et frustra a multis excitata, pomum praebente Iustiniano in definitione iuris naturalis, in brutorum genus, an cadat iniuria, hanc meam non facio. Qui volet, adeat ALB. GENTILEM *Lect. et Epist. lib. III. c. 1. Lond. 1583. 8. p. m. 146.* GOVEAN. *lib. I. lect. iur. civ. c. 19. g. BYDAEVM ad π . p. m. 49.* LAVR. VALLAM *lib. IV. Elegantiarum, cap. 43.* IO. CORAS. *de iure ciu. in art. red. lib. II. p. m. 103 et miscell. iur. ciu. lib. VI. c. 25. p. m. 414.* Reliquos, sunt enim sexcenti, illis praetermissis, excitauit GOTTL. KORTE in *diss. vindiciae l. I. §. 4. de iure, quod natura omnia animalia docuit. Lips. 1727.*

8) *Exod. 21. 35. VLP. in l. I. §. 11. D. si quadr.*

9) *VLP. IANVS et PAVLVS in l. 40. et l. 41. D. de Ed. Aedilit.*

velit, ut cuiquam nocere damnum dare possit. Si aduersus ea factum eris et homo liber ex ea re perierit, solidi ducenti, si nocitum homini libero esse dicitur, quanti bonum aequum iudici videbitur, condemnetur: ceterarum rerum, quanti damnum datum factumue sit, dupli. Illustrauit hoc edictum post IOH. THOMAE ET IOH. STRAVCHIVM, omnium optime EV. OTTO, cuius ego obseruationibus grammaticis, criticis, historicis, si quid addere conarer, verendum esset, ne soli lumen inferre viderer, aut illico me nescio quis rei dudum iudicatae exceptione fugaret. Plenissime enim ibi occasionem et necessitatem, sententiam item et sanctionem, et denique aequitatem edicti persecutus est. Iuuat potius, quasdam ex hoc genere quaestiones, aliorum studiis nondum satis tractatas excutere. Ob damnum a fera factum, cuius naturalis est feritas, alii negant vtilem dari actionem de pauperie, alii adfirmant, inter quos sunt SCHVLTINGIVS, VINNIUS, OTTO, HOFMANNVS ET BYNCKERSHOECKIUS 10) cuius tamen doctrinam in eo non amplector, quod in dodecadelta, ubi actio data, si quadrupes pauperiem fecisse diceretur, feras etiam, modo domitae essent in alicuius dominio, contineri putat, aduersus manifestam plurimorum auctorum sententiam. 11) Pauperies enim est damnum contra naturam sui generis ab animali datum, et causa, cur leges XII. damni a fera illati non meminerint, non adeo est obscura, ut reddi nequeat. Sed, vtiliter ob noxam a fera factam, de pauperie experiri licuisse, quemadmodum ex Paulli verbis in l. 4. D. h. t. colligitur, ita non difficile est videre ex §. I. I. si quadr. in qua vtilis de pauperie actio cum aedilitia concurrere dicitur, non directa, ad quam non pertinet noxa a fera facta. Qui concursus, quo facto locum esset habiturus, aedilitio edicto de feris proposito, non de quadrupedibus, nisi vtiliter de pauperie agere licuisset ob vim a ferocibus animalibus factam? — Porro ait VLPIANVS l. 1. §. 10. D. h. t. in bestiis autem, propter naturalem feritatem, haec actio locum non habet. Cur ita? si rationem solam sequamur magistram, id definire non est in facili. Nam damnum illa indiscriminatim resarciri iubet, idque a domino. Neque audiendus videtur C. F. HOMMELIVS, 12) qui eius rei subtilissimam esse rationem iudicat, scilicet hanc, quod ferae, quando noceant, id magis secundum, quam contra naturam faciant. Feras enim, cum hominem laedant, non quasi peccare id est

10) SCHVLT. l. A, p. m. 252. VINN. et OTTO ad l. h. t. Hofm. ad XII. in hist. iur. T. II. p. 222 BYNCKERSH. cap. 6. de reb. mans.

11) v. l. i. d. 15. in bestiis D. h. t. pr. I. h. t.

12) In opusc. T. I. p. 95. Ad. H. GROTIUS in Iur. B. et Pac. lib. I. c. 2. §. 3. n. 2.

aduersus naturam facere, sed recte agere seu naturae conuenienter. Quam philosophiae subtilitatem, in urbem serius inuectam et a prudentibus post in respondendo usurpata, caue simplicitati illius temporis conuenire existimes. Lex XII. ferarum non meminit. Eecur? Sententiam pro me dicat A COSTA ad I. h. t. illorum temporum frugalitatem nondum feras ludorum causa Romam adduxisse. Quod, cum verum sit, non possum, quin probem.

Tum, non est expeditum definire, causa et indoles obligationis domini possessoris ad praestandam pauperiem, quaenam fuerit. Cuius quaestionis non ea est vis, ut quaeratur, ad quod genus illa obligatio referatur. Quippe quam non male docere videntur, qui immediatam vocant, ex nullo facto domini profectam. Quorum sententiam, reiectis aliorum auctoritatibus, adoptauit nuper A. D. WEBER, Vir. Ill. in libro, quem praestantissimum scripsit de causis naturalis obligationis. 13) Quaero, quam de caussa Iuris ciuilibs conditores dominum quadrupedis 1) illa actione teneri, 2) animalis deditione liberari, 3) congressis inter se duorum animalibus, si periisset id, quod adgressum esset, cessare actionem debere, statuerint. Miror sane, C. F. HOMMELIUM, ex quorundam, qui ipsum praecesserant, sententia, prioris decreti rationem ex praeceptis philosophiae Stoicae repetere, quae huius iuris auctores omnino latuit. Quadrupedem, putat, cum pauperiem facit, peccare, quod contra naturam faciat. Teneri igitur dominum, ex quorum corporibus acquirit, eorum factis. Quo peccati colore, nescio, an non opus sit. Nec ad Stoam confugiendum puto, a qua, qui ex ICTis Romanis abhorruerunt, non minus sapere potuerunt, quam qui castra summi huius aetatis philosophi sequi recusant. Auctores quadrupedariae sua sponte viderunt, ut, qui habeat commoda, eum sequantur incommoda, id esse manifestae aequitatis. Neque, illa subtilitate posita, liquidum est et clarum, cur de pauperie conueniatur, non qui tempore damni dati, sed qui tempore litis contestatae, dominus animalis est? Deinde, quod dominus noxae datione liberatur, ideo placuisse videtur, quod iniquum putaretur, rei derelinquendae facultatem domino negari, et aliquem in maius, quam in pretium corporis nociui teneri. 14) Noxae vero oblationem a Romanis pro derelictione fuisse habitam,

13) T. I. §. 34. C. F. GLVECK ad Dig. T. IV. p. 391. Add. G. A. STRYV. in *synt. iur. civ.* B. F. C. THOMAS. ad STRAVCH. p. 580. idem in *not. ad V. HVBERTI* Prael. h. t. s. PVFENDORF in *iure nat. et gent.* l. 3. c. 1. §. 6. I. SCHILTER in *Praxi.* Ex. 19. c. 1. 2.

14) L. 2. pr. D. de nox. act.

vti Iulianus ab Vlpiano in l. 38. §. I. D. de nox. act. citatus, non obscure significat, ita magis claret ex loco illo singulari Inst. §. 3. de nox. act. vbi seruus noxae datus, sua se pecunia, ex diario forte comparsa, liberare et redimere posse dicitur, quia a domino priori abiectus, actori, iudicato praestito, satisfecisset.

Denique VLPIANI effatio in l. 1. §. II. tit. laud. placet notulam addere. *Cum arietes vel boues commisissent, inquit ICTUS, et alter alterum occidit: Quintus Mucius distinxit, vt, si quidem is periisset, qui adgressus erat, cessaret actio; si is, qui non pronoucauerat, competeret actio: quomobrem eum sibi aut noxam sarcire, aut in noxam dedere oportere.* Cuius responsi, quaenam sit ratio, a multis quaesitum sed varie responsum esse scio. HUGO GROTIUS, quem cum aliis sequitur V. HUBERUS, 15) bene distingui opinatur inter eam bestiam, quae iniuriam inferat, eamque, quae propulset, quod in bestiis sit umbra quaedam iuris. FR. BALDWINUS, in Iurisprudencia Muciana ad hoc fragmentum delatus, nihil fere, quod placere possit, adscribit. C. THOMASIVS, C. F. HOMMEL ET I. L. E. PVITTMANNVS 16) hoc in loco, tutelae sui ipsius aduersus vim iniustam irreprehensae, luculentissimum exemplum dari existimant. Nam bouem adgressorem contra naturam facere, alterum, qui se defendat, secundum naturam. Ego vero, tantum abest, vt iis adsentiar, vt mihi potius alia omnia persuadeam. Nam nec iuris, hominum proprii, ratio in bestiis haberi debet, nec $\tau\alpha$ fieri secundum et contra naturam iusto latius accipi debent. Bestia enim quadrupes, quo iure, cum se aduersus violentiam adgressoris defendit, secundum naturam facere dicitur, eodem ego quadrupedem adgressorem non contra naturam facere dixerim, cum, coeco amore iubente, signa mouet et praeceps ruit in hostem. Nam, vti

VIRGILIUS,

*Pascitur in magna silua formosa iuuenca,
Illi (tauri) alternantes magna vi praelia miscent
Vulnerebus crebris — —
Dulcibus illa quidem illecebris et saepe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.*

Neque minus canis, carni alienae liuentis auditas, dum alii suum eripere cupit, tam secundum naturam est, quam aduersarii morositas. Nam, quodcumque vi fit,

15) GROTIUS, d. I. B. et P. lib. I. c. 4. §. I. n. 2. HUBERUS. Prael. ad I. h. t.

16) Illi locis excutit. hic in diss. de mod. inculp. tut.

et quasi iniuria, ab animali, ira aut alia perturbatione concitato, magis secundum, quam contra naturam fieri videtur. Ex quibus pronò, ni fallor, alieo fluit, ita Muciano responso rationem non constare. Quid igitur mihi? hoc scilicet sedet: *naturam* hoc loco ad suum cuiusque animalis genus esse reuocandam, qua in mansuetis vel mansuefactis bestiis, naturalis earum vel adscititia mansuetudo significetur, in feris, feritas genitilis seu natua. Quibus definitionibus, cum exempla legibus proposita, quam maxime conueniunt, tum Scaevolae nostri sententia egregie illustratur. Nam arietis bouisue procacis dominus, tenetur, quoniam culpa vix vacat. Neque enim eius, qui bestias ad nocendum et prouocandum procliuus non custodiret, nulla est culpa. Noxam igitur, aequum est et naturale, ab eo sarciri. Sed his verbum non addo.

Sequantur reliqua. Indicem enim vel potius summam legum ex hoc genere dare decreuimus. Leges cascas illas, Salicam, Ripuariorum, Baiuuariorum, Wisigothorum, Burgundionum non commemoro, ab aliis, veluti a SCHILTERO ad Dig. dudum expositas: quas intuenti, facile intelligitur, modo iuris Romani placita repetere, modo werigeldi praestationem iubere, modo dominum liberare ab aestimatione litis praestanda, si caput, quod nocuit, confestim expulerit, Verbo, nulla ex his legibus ad simplicitatem naturalis rationis est composita.

Neque quid singulare obseruauit in iure pontificio. Nam, quae in capp. 13. et 16. X. de homicid. leguntur de equis, feritate sua nocentibus, digna non sunt, quae repetantur.

Ius nostrum prouinciale, quocum fere consentit Ius Alemannicum, 17) damnum ab animali ferociori et ad nocendum procliui, cane, vrsò et similibus datum, a possessore omnino praestari iubet: sin nocuerit mansueta bestia vel mansuefacta, non pignorandi solum ius, ei, cui nocitum, datur, sed etiam, pignoratione cessante, damni resarcitio, nisi caput nocuum illico expulsum fuerit. 18) De cuius iuris, quod hoc ipso aeuo vsu obtinere dicitur, indole et pretio, parum disputo. Quod omnes intelligant necesse est, huic aetati vix conuenire et vt illa iurisprudencia infans, tandem aliquando exolescat, illud magnopere esse optandum. Huic enim aetati toga, conuenientior est, quam praetexta. Atque vtinam esset in

17) Lib. II. art. 40. art. 62.

18) V. SCHOTT in *Inst. iur. Sax.* ex edit. HAVBOLDI, Viri Illustr. CARPZOV. *Prax. rer. crim.* quu. 131, n. 17—26. c. F. HOMMEL *rh. obs.* 584.

nostra ciuitate aliquis magistratus summus iuri dicundo, Praetori Romano non absimilis, cuius munus, adiuuando, supplendo, corrigendo iure ciuili absolueretur, aequi bonique et iuris moribus et temporibus attemperati custos et seruator, omnis iniuriae, antiquitatis religione consecratae, eliminator, et qui legum, ne videantur

non bene iunctarum discordia semina rerum

induceret aequabilitatem, concentum et harmoniam, geradae, heergewettae, pignorationis, quiritium iuri aduersae, 18) pascuorum et compascuorum, quae sunt molestiarum, perturbationum et innumerarum litium foecundissimae matres, propter quae

— — *it tristis arator
arque opere in medio defixa relinquit aratra,*

exturbator.

Superest Caroli V. sanctio de bestiarum damnis, 20) cuius verba ita iacent latine: qui feram bestiam, genitali feritate praeditam, habet patiturae, vnde vitae corporisue periculum aliis sit metuendum, eam dominus remouere tenetur: quod si enim illa damnum dederit, aut hominem occiderit, dominus ferae, pro conditione causae, arbitrio iudicantium poenae subiicietur, et quidem grauiori, si admonitio magistratus praecesserit. — Haec est summa iuris de damno a bestiis metuendo constituti. Cuius, facile quis videt, hanc esse indolem, vt parum naturalibus praeceptis respondeat. Magis enim, ad damnum, vbi est factum, reparandum, quam, quod caput rei est, ne fiat, cauendum, est compositum. Sed ab hoc argumento, ad illud, quod nobis est princeps, quodque prae ceteris tractandum nobis summus, progrediamur.

C A P. I I I.

De vi canum noxia propulsanda, quid legibus diuinis, romanis, patriis sancitum legatur, exponitur. Pretium canis. Canes e templis expulsi. Astynomi. An canis adpellatione quadrupedum contineatur, et quid sint quadrupedes, disquiritur. Verbum de lege Pesulania. Ad leg. 2.

D. de diuers. temp. praesc. breuis adnotatio.

In disputatione de iniuriis canum, quoniam duo spectanda sunt, vnum, quam ratione istiusmodi damna caueantur, alterum, quomodo, si sint facta,

19) L. 39. §. 1. D. ad leg. Aq.

20) Nemes. Carol. art. 136.

praestentur, idque duplici ratione, et ex sententia legum constitutarum, et ex praeceptis prudentiae et rectae rationis probabilibus, nos singula singulis capitibus exposituri, hunc ordinem servare decrevimus, ut primum de iniuria canum avertenda disseramus idque *ἑτεροῦς*. Reliqua deinceps. Quod opus adgressurum, quamquam non praetereat, multis perplacuisse eam sententiam, leges de bestiis damniferis Romanas, et maxime sanctiones de canibus, e lege diuina, in Graeciam translata, esse depromptas, ea tamen opinio, haud dixerim, an magis quorundam auctoritate, quam argumentorum vi et pondere defendatur. Nam in legibus diuinis, praeter illud caput, quod de damno a boue petulco dato superius adposui, neque de pauperie generatim; neque de canis asperitate, praecipi quidquam memini. Neque enim fieri potest, ut locus *Deuteron. XXIII. v. 18.*, in quo *pretium canis*, quod *LVTHERVS* vertit *Hundegeld*, in templum inferri prohibetur, de cane et pretio ex cane vendito redacto Deo non consecrando, intelligatur: ut vilum est *ILKENIO*. 21) Quod interpretationis genus, cum nullo idoneo argumento firmatur, tum contextui quammaxime repugnat. 22) Nec magis probo, quod conicit cum aliis *ROSENMÜLLERS*, *Vir Excell.* cum pretium canis, de pretio a cynaedo soluto accipit. Equidem facere vix possum, quin pedibus ad eorum sententiam transeam, qui, versus 17. auctoritate confisi, in quo scorta vtriusque sexus commemorantur, *Hurer und Huren*, pretium canis, cuius in v. 18. fit mentio, pecuniam a muliere libidinis causa masculino turpiter oblatam significare existimant: ut sit sententia: in hac gente, nulla sit, quae quaestum corpore faciat, nullus, qui corpus venale offerat: ne tu inferas in sanctuarium, quod scortum, nullo discrimine habito, mas sit, an femina, acceperit. Non valde vereor, ut recte canis pretium de pecunia cynaedo, corporis copiam libidinosae mulieri facienti, soluta intelligatur. Cuius turpitudinis, in hominibus virilis sexus exempla, si vel nulla hodie exstarent, id, quod in medio relinquo, plurima illis temporibus exstitisse, rerum antiquarum scriptores testatum faciunt. Neque frustra factum et temere, quod quidam in leg. fin. §. I. D. de Obl. et Act. eiusmodi quid odorati sibi viderentur. 23)

21) In diss. de pretio canis, quae in eius diss. Philol. theol. sextum occupat locum.

22) v. Exc. *ROSENMÜLLERI schol. ad h. l. T. II. p. 112.*

23) A. FL. RIVINVS diss. de muliere quaestuaria. Lips. 1730. p. 54. A. PAGENSTECHER *iurispr. polem.* qu. 3. Ceterum de oratione, qua litterae amatoriae in l. Co. D. propositae, sunt scriptae, parum casta et latina, v. G. C. KIRCHMAYER *in amoen. lat.* ICt. p. 30. C. A. DVCKER

Iam Graeciam visum venio. Graecos enim canum acrium amantissimos fuisse, ab aliis observatum scio. Satis constat, apud hanc gentem, canes feroces adligari consuevisse ad limina aedium, vinctos catena, ianuarum custodes, *πυλαῶροις ἐν προθύροις κειμένους* Homerus vocat, qui fures et directarios ab aedibus arcerent. Neque res est obscura, de ostiariis ad limina excubantibus, qui canes abducerent, uti docuerunt in *Misc.* lib. III. cap. 3. BRODAEVS et in *Semesr.* PET. FABER lib. II. cap. 12. Porro, non est nouum, qua cura veteres, cum Graeci, tum Romani, ne, qui aedes ingressuri erant, ab illis nocturnis custodibus peterentur, prospexerint vulgatissima inscriptione; CAVE CAVE CANEM, ad quam et illud Paulli, diuini interpretis, *Philipp.* III. v. 2. βλέπετε τὰς κυνὰς, βλέπετε τοὺς καιοὺς, esse referendum, vidit ICTUS, paucis inferior, PET. FABER, loco, quem significauit. 24)

Graeci vero, cum non ignorarent, quo facilius laedendi sit ratio, et frequentior, eo quoque diligentius praecaueri debere, leges tulerunt ad id genus periculorum arcendum. Primum enim canem ad sacra Deorum non admissum scimus, sed e templis exterminatum, monentibus PLYTARCHO in *Qu. Rom.* et PLINIO 25) Cuius rei, cum multae sint causae, tum maxime haec, quod canis sit animal acre et vigil, ab asylis arcendum et sanctis aedificiis, in quibus omnis periculi exorsus periculum supplicibus concedatur. Quae res, quo prudentius fuit instituta, eo mirandum est minus, idem placuisse multo tempore post Christianis hominibus, sacra celebrantibus, in quorum libris multi reperiuntur canones, item leges diligenter ab U. G. SIEBERO in *diss. de cane e templis exterminando*, adlatatae variique generis obseruationibus illustratae, quibus canes, ne infestent sacra, fustibus admoneri et ab aedibus religiosis abigi iubentur. 26)

Porro non est vero absimile, Astynomos, quorum cura in eo occupata erat, ut vrbs munda esset, canes feroces ac belluas, humanum sitientes sanguinem procul a viis relegasse, quo iter facientes sine periculo commeari possent. Plato certe, quas in sua republica partes astynomis mandauerit, ex eo ipso scimus. *Ad viarum*, ait, *structuram earumque exornandarum curam, ne aut homines iniuria adficiantur, aut ipsae ferae noceant, sed ut tam in ipso vrbs ambitu, quam in suburbis*

de lat. vet. Ict. — et de toto hoc argumento auctores *der biblisch. Encyklopädie* T. II. s. v. *Handelohn* p. 267.

24) Adde TVRNEB. lib. 15. *aduers.* cap. 4. EV. OTTO *de tut. viar.* publ. p. 448.

25) PLIN. H. N. lib. 10. cap. 29. ALEX. ab ALEX. *Gen. Dier.* lib. II. cap. 24.

26) v. C. F. HOMMEL *ep. sac. iur.* p. 42.

consuetudine quaeque gerantur, magistratus sunt eligendi, qui adpollentur ἀποδοῦναι, id est, aediles. 27) Quae diuini viri decreta non possunt non probari ei, qui Vlpiani sententiam in l. 1. §. 1. D. de his, qui effud. vel deiec. cognouerit, cum, publice, ait, esse civile, sine metu et periculo, per itinera commeari. — Sed de Graecis quoque satis, vel nimium etiam. Explorandae sunt iuris romani de canum vi auertenda sanctiones. De canibus, in legibus priscis, quas XII. vocant, caueri, non facile dixerim. Certo, quae ex illis aetatem tulerunt fractae ex naufragio tabulae, nullam eorum iniiciunt mentionem. Ni canes sub quadrupedibus contineri dixeris, de quibus illae, vti constat. Verum haec, dubito, an vllam habeant vim, cum ICTorum vna et concors sententia non sit, canes in quadrupedibus esse. Quaestio, meo quidem iudicio, minime obscura, minime impedita. Sed, qui est ICTorum mos, alia ex alia lis, aliud ex alio malum. Res salua est. Leges decemvirorum, eo loci, qui incipit, si quadrupes, vereor, vt intellexerint, quae collo et dorso domantur, animalia, ex definitione Vlpiani, proprie et ex arte iuris loquentis, quae in Decemuiris nulla, aut exigua sat erat. Mihi quidem, si fas est, quod sentiam, libere exponere, omnis illa distinctio, in quadrupedes, pecudes et feras, legi Aquilliae propria, neque ex XII. vti non pauci opinantur, deriuanda videtur. Nam in XII. nihil de feris, nihil de pecudibus. Quadrupedis vero in hoc iuris Romani corpore significatio adeo patuit late, vt omne animal complecteretur, quod quatuor pedibus incedit, exceptis feris, quas vix est credibile, illorum temporum simplicitatem in urbem misisse. Quocirca, nil prohibet, quo minus pecudes ad quadrupedes fuisse relatas credamus, de quibus actio de pauperie, non item bipedes, quae ad nocendum vel nunquam, vel rarius concitantur. Quam doctrinam, ab Vlpiano l. 1. §. 2. et l. 2. §. 1. D. si quadr. mirum in modum confirmatam, cum actionem de pauperie noxalem ad omnes quadrupedes pertinere monet, SCHVLTINGIUS ad Paulum et BYNKERSHOECKIUS probauerunt. 28) Quae si vera sunt, canem sub quadrupedibus contineri, sequitur, ob damnum a cane datum, nemine instigante vel causam noxae dante, directam nec solum vtilem, interpretatione Prudentum propositam, actionem competiisse. Quod non minus de aliis quadrupedibus verum est. Sed propriam illam quadrupedis significationem, qua

27) PLATO de republ. lib. VI. CUIAC. Obs. lib. 22. cap. 31. E. OTTO de iur. viar. p. II. c. 3. p. 345 et in Popiniano cap. 4. §. 3. vbi etiam de Popiniani libro astynomico, de quo, quoniam sit, inter principes ciuilibus artis non conuenit. Cf. BACH in hist. iur. ex ed. Viri Ill. STOCKMANNI ibiq. II. auct. SAMMET opusc. p. 240.

28) BYNKERSH. opusc. T. II. diss. de reb. manc.

hoc nomine, quae collo et dorso domantur, boves, muli, equi, asini comprehenduntur, constituit auctor legis Aquilliae, nescio quibus rationibus adductus. Aut fallor igitur, aut nihil est, quod C. F. HOMMELIVS 29) existimat, legem decemviro- rum, exclusis pecudibus, ad solas quadrupedes, uti ab *Vlpiano* tit. XIX. fr. in pr. defini- untur, pertinuisse, quod viri ingeniosissimi et vere docti sphalma, non placet verbosius refellere. Haec de quaestione, an canes sint inter quadrupedes, quorum summa haec est. De pauperie, si agitur, sunt, non aequae in lege Aquilia. 30)

Sequitur, ut de lege *Pesulania*, quid sentiam, significem. Quam cum solus Paulus commemoret, ex ἀπαξ ἐπιζήμεναι esse constat. Icti verba haec sunt: 31) *si quadrupes pauperiem fecerit, damnumve dederit, quidve depasta sit, in dominum actum datur, ut aut damni aestimationem subeat, aut quadrupede cedat, quod etiam lege Pesulania de cane cauetur.* De hac lege, quaenam sit, cuius auctoris, aetatis, inscriptionis, argumenti, multos curiosius quaerentes audio, neminem respondentem. Nolo, quae sunt commenti ad h. l. CUIACIUS REX, RITTERSHVIVS, A. AVGVSTINVS, SCHVLTINGIVS, THOMAE, EV. OTTO, 32) aliique, meo libello adscribere: quod vereor, ne sit nimis longum. Expromam solum, quid mihi videatur. A multis laudari video hanc legem *de cane*, quasi de solo cane et damno ab eo dato vindicando praecipientem. Quod quam frustra doceatur, Paulinis verbis attentius inspectis, illico liquet. Ait Paulus: *quod lege Pesulania de cane cauetur*: non, significaturus, adesse legem de canibus solis propositam, sed, in lege *Pesulania*, de damnis bestiarum forte generatim praecipiente, simul de cane nocente, noxae dando, cautum fuisse. Lex igitur peculiaris de cane non fuisse videtur. Sed quidquid huius rei sit, pergo quaerere. Estne lex *Pesulania*, Solonis illa, quam Plutarchus et Plaro, locis quarto capite proferendis meminerunt? Quod vult *Cuiacius* et multi alii, non ex gregariis. Magis mihi videtur, ut contra statuam. Quod multis iri probatum credo, modo Pauli consilium et orationis seriem perspexerint. Ad quem modum rationes etiam subduxit SCHVL- TINGIVS. Quid enim opus, legem Graecam adduxisse in libello, iuris Romani elementa, in usum praesentis temporis, scripta complectente? Neque veri videtur simile, de canum noxa praestanda, lege singulari tributa vel centuriata fuisse cautum, partim quod lex XII, pauperiem vindicans, omnem intellexit quadrupedem, cane non excluso,

29) *Opusc.* T. I. p. 97. 30) Adde l. 2. §. 2. D. ad leg. Aquil. §. 1. et 13. I. eod.

31) Lib. L *sentent.* tit. 15. §. 1.

32) Ad. NOVCHAVD ad XII, p. 178. cui emendatio multorum, pro *Pesulania*, Solonia legentium, displicet.

partim, quod, si XII. sanctio, temporis iniuria oblitterata, lege noua restituta foret, eius rei Vlpianus et Caius, in libris ad edictum, non potuissent dememinisse. Simpliciter vero Vlpianus: *haec actio, ait, ad omnes quadrupedes pertinet*. Ex quo loco non minus, quam ex §. 5. l. I. si quad. in quo canis mentio fit, intelligitur, actionem de canis damno resarciendo, lege Pesulania, qua non opus, non fuisse inuectam. 33) Ceterum de lege Pesulania, qualis fuerit, ne coniecturas quidem, quas adferam, habeo. Nam, etsi quondam in hoc loco vel librarii, vel alius nescio cuius manum agnoscere et receptam lectionem turbare placuit, venit enim in mentem pro *Pesulania, perulanri*, legere, vt esset sensus, quod etiam lege (sc. XII. tabb.) *perulanri de cane* cauetur, quod non absurdum puto, nunc tamen, nihil cum adsit, quo muniam hanc ὑποθεσιν, praesidii, rem in medio relinquo. Legem vero Pesulaniam, si qua fuit, qui nec tributam, nec centuriatam, sed municipalent forsitan existiment, in quam coniecturam nescio an quisquam incidit, non multum repugnem. De lege hac satis, licet parum, imo nihil. Nam, de nihilo, vt est in prouerbio, nihil.

Superest, vt verbum adnotem edicto viario Aedilis, antea, non illustrato, sed recitato. Duo sunt, quae cum lectore communicata volo, vnum, vt meum de Aedilis prudentia et arte, iudicium interponam, alterum, in quo forsitan quibusdam de curru delapsus videbor, vt de lege 2. D. de *div. temp. praesc.* quid sentiam, significem. De quo posteriori, licet vix suo loco posito, primum. Ait MARCELLVS lib. 6. Dig. — „*ait de actionibus, quae certo tempore finiuntur, vt aedilitiae pleraeque actiones.*“ Ait *pleraeque*, quae uocula fluctus excitauit inter nostros. Adest BYNKERSHOECKIUS, quem Hectorem soleo adpellare, nam Cuiacium,

Παμφαίνουσι' ὅσα' ἄσπερ' — —

Οἱ γὰρ' ὁπώρας εἰσιν ἀρήρηλοι δε σὶ ἀγαλ'

Φαινόνται πολλοῖσι μετ' ἄσπρασι νυκτὸς ἀμολγῶ

Achillem dico, adest, inquam, BYNKERSHOECKIUS, 34) pro *pleraeque legens peraeque*, id, quod nec rationi loquendi, neque iuris aedilitii ingenio conueniens videtur, vt recte iudicauit I. L. E. FVITTMANNVS; 35) quem tamen, dum legi suadet, *vt aedilitiae, pleraeque actiones*, ita, vt, τὸ ἐξ per ἀσύμμετον omissum videatur, in hoc loco inter-

33) Adpono verba I Cti: „*Sed et si canis, cum duceretur ab aliquo, asperitate sua euaserit et alicui damnum dederit, si contineri firmius ab alio poterit, vel si per eum locum induci non debuit, haec actio cessabit.*“ Tunc igitur non cessabit, si firmius contineri non potuit et in reliquis casibus. Dum enim I Ctus ex duobus propositis vnum negat, alterum tacendo concessit. quod argumentum in legibus Dig. desumptum a contrario, est fortissimum. V. L. A. HAMBURGERTI *opusc.* p. 211.

34) *Obs.* lib. II. obs. 8.

35) *Melet. iur. ciu.* L. 1770. spec. I. pag. 10.

pretando, illo feliciorum fuisse negem. Duriuscula est, ni meus me sensus fallit, haec interpretatio. Duplex in promptu mihi est, explicatio, vtraque, si quid iudico, facillima, atque ab omni mutatione aliena. Quibus enim omnes aedilitiae actiones temporariae, nullae perpetuae videntur, hos iubeo *quae* in vocula *pleraeque*, bis legere: quo facto omnis scrupulus sublatus erit. Nam id vix necesse duco monere, Marcelli aetate, plerasque actiones potuisse dici temporarias. Quod si cui parum probabile videatur, ob Theodosii constitutionem, est, quod emblema statuas. Nam Triboniani aeo, non dubitatur, plerasque actiones tempore fuisse finitas. — Sed vix fieri potest, quin iis accedam, qui, quamquam nullius actionis aedilitiae perpetuae memoria ad nos peruenerit, tales tamen existisse non omnino negent. Praetores enim, quin etiam Aediles, duplex in edictis actionum genus proposuerunt, alterum, quod sequeretur et seruaret ius ciuile, alterum, quod ab eo recederet, et, quae iure ciuili rata essent et firma, aequitatis colore rescinderet. Actiones vero honorarias, iuri ciuili consentaneas, quis nescit, perpetuas fuisse, quae rescinderent, temporarias? Verum est, fateor, duas tantum aedilitias actiones nominatas ad nostram memoriam esse perlatas, vtramque temporariam. Sed respondeo primum, actionem ex edicto, de bestia noxia, iuxta viam habita, ad exemplum quadrupedariae propositam, non absurde dici posse perpetuam. Nec opus est expressa auctoritate, ob cuius inopiam contra sit statuendum. Quorum argumentorum vim, si quis penetrare nolit, addo, Aediles, quum de variis causis, ad iurisdictionem suam pertinentibus, exemplo Praetorum, diuersa proposuerint edicta, quae praeter illa fragmenta, quae in Dig. illata, multa continerent, quorum scientia caremus, atque in iis quaedam, quae leges ciuiles sequerentur, nihil esse causae, cur Marcellum negemus, plerasque actiones aedilitias temporarias, quasdam perpetuas iudicasse. A qua sententia, qui diuortium faciunt, nullas praebere aures, nisi omnes aedilitias rescissorias et ob eam causam temporarias, nullas perpetuas fuisse, perspicue et accurate ostenderint. Quod, certus sum, non futurum. Nam frustra est, quod quis dicat, nullae actiones Aedilitiae sunt perpetuae. Equidem aut non adsequor vim huius argumenti, aut nihil, nisi illud, inde sequitur, Tribonianum et socios nullarum memoriam seruasse, vel nos, quatenam fuerint, ignorare. Scilicet, quod vno tantum loco, praeterea nusquam occurrit, confestim, tanquam falsum reiiciendum est. Dudum hoc argumentum nullius esse momenti, monstrarunt viri doctissimi L. A. HAMBERGERVS ET I. L. E. PVITTMANNVS. 36)

36) *Ille* in *opuse*, p. 29, et 103. *hic* in *lib. sing. I. et Observ.* p. 23, 24, 37, et 103. *Add. KLOTZ acta lit.* T. I. p. 94.

Edictum Aedilis Curulis, ad noxas ferarum ¹bestiarum auertendas et sarcindas comparatum, recte quaeri potest, vtrum prudenter et e republica fuerit compositum. Quam rem considerantem et omnia circumspicientem, offendit sanctio legis, noxias bestias iuxta viam haberi prohibentis, neminem, nisi, quando damnum datum, condemnantis. Quod non fero. Nam in ciuitatibus, qui legibus latis et institutis quibusdam eo comparatis, malefacta, antequam admitantur, prouida cura auertunt, et ne fiant, cauent, multo mihi illis prudentiores videntur, qui delicta, cum sunt admissa, coercent poenisque vindicant. Plane Aediles, quorum fuit, saluti publicae augendae et omnibus periculis a ciuitate ciuibusque auertendis superesse, quid maiori cura debuissent prouidere, quam id, vt futura pericula, per cauendi diligentiam et *προφουλαξιν* auerterentur. Quae cum ita sint, mirari subit, cur illi, si quis bestiam, quae commota feritate, nocere posset, iuxta viam habuerit, nullam poenam sint minitati. Feras habere, impune erat. 37) Quas ego non crediderim, vinculis tam firmis contineri potuisse, quin aliquando erumperent et media in vrbe funestas strages ederent. Quod malum, etsi nullis scriptorum antiquorum auctoritatibus, nec vllorum exemplorum fide esset testatum, facile est intelligere, non potuisse non quam saepissime ciuitati accidere. Porro, poenam proposuerunt Romani, si nocuisset bestia, aliam, si liber homo occisus, aliam, si vulneratus, aliam ceterarum rerum nomine. Cuius ego sanctionis aequitatem, vt intelligam, fieri plane nequit. Nam, vt mittam, inter liberos homines et seruos, vbi id minime opus, distingui, quantula est ista liberi hominis aestimatio, quam inconueniens iudicis arbitrium? Et quid, si non in aere habet, cuius bestia nocuit! Nec denique video, quid sit, quod cuilibet de populo agere liceat ad poenam priuatam consequendam. 38) Praeter haec in edicto displicet, quod ad solos canes feroces solutos pertineat, non ad domesticos, eosque feroces, qui vincti ad limina aedium excubias agant. Nil denique in edicto de rabie canina, non ignota Romanis, quam pestem, Aediles debuissent cauere. 39) In summa, quo manifestior Praetoris est prudentia, in securitatem viarum publicarum, edicentis, ne

37) Neque in tanta ludorum frequentia, cum populus Romanus teste IUVENALE Sat. X. v. 80.

— — duas tantum res anxius optaret
panem et Circenses.

(add. GVIL. FORNERIVS lib. I. *Selection*. c. 31. T. II. thes. iur. ciu. p. 31.) credible est, exiguum fuisse ferarum numerum, quae ludorum causa in caueis alerentur. EV. OTTO *de tut. viar. publ.* p. 346.

38) ARG. l. i. §. 5. l. 5. §. 5. D. *de his, qui effud.* OTTO *de tut.* p. 455.

39) PLIN. lib. 8. Vol. II. ed. Bip. p. m. 106. adiecit quaedam de rabie canum, Nec nulla hominum canum morsibus absumtorum exempla in libris veterum leguntur. Quo fato Euripides perierit, narrat VAL. MAX. lib. IX. c. 12. ext. 1.

quis in suggrunda protectaue, supra eum locum, qua vulgo iter fit, id positum habeat, cuius casus nocere cui possit. Qui aduersus ea fecerit, in eum — iudicium dabo: eo clarius vel leniter considerantibus liquet, Aediles multa cauendo nihil cauisse. A quo, qui desentiat, neminem credo futurum esse. Atque haec de peregrinis institutis. Veniamus ad patria, ne nos communi obstringamus humani ingenii vitio, quod vetera fere omnia et obsoleta curiose consecratur, praesentia autem seculi bona et domestica, non satis scire vel indagare videtur. In legibus Germanorum antiquis, a LINDENBROGIO et GEORGISCHO editis, frequens fit canum mentio, quibus maiores nostri, maxime venationis causa, non parum delectabantur. Ea vero, qui cogitauerit, et plura esse, quam vt in pauca contrahi queant, et, vt de obscuritatum inuolucris, quibus teguntur, nihil dicam, ita comparata, vt pauca de noxis resarciendis, sed de damnis id genus cauendis nihil fere praecipiant, a me nemo profecto mirabitur, ea praeteriri, vela contrahere coacto, propter libellorum eiusmodi angustias. In farragine illa consuetudinum patriae uetustarum, quam apto nomine Speculum vocant, insunt quaedam de damnis, vti a reliquis bestiis, ita a canibus datis praestandis, de quibus deinceps: sed de illo argumento, in quo versor, frustra ibi quidquam quaesieris.

Tum, de diuersarum prouinciarum, imo municipiorum, quae maximam partem politicis praeceptis continentur, statutis et legibus, non inficior, multa ibi, maxime hac, qua viuuntur, aetate, constituta legi, quae sunt huius generis. Sed ista omnia, quae infinita sunt, nec vnus pretii, hoc libello complecti, hominis esset, intemperanter abutentis otio. Quod a me ne fieri quidem potest, libris destituto, sine quibus in tanto pelago, negotium perdifficile est, nauigare. Quod ego aperte confiteri, quam lectoribus verba dare malui. Deinde, quod caput rei est, ex illis innumeris innumerarum ciuitatum decretis, vix est vnum aut alterum, quo, quod volumus, vere sit effectum, scilicet id, vt a morsibus canum tuti, nec libidinis eorum foeditate offensi, per itinera commeare, et domi nostrae, dum animus litterarum studiis se dedit, nullis canum, velut ex indicto vndique concursantium clamoribus turbati, quiete viuere possimus. Ex multis pauca commemorasse, sat erit. Nolunt ciues vrbs *Herrnhubensis*, in Lusatia sitae, vt canes interdictu intra vrbs moenia, iis in locis, vbi vulgo iter fit, conspiciantur. 40) Neque est diu, cum lege ab Imperatore, in prouinciis, quas regio iure possidet, lata, omnes iuberentur, canes, si quos haberent, vinctos detinere, graui poena immorigeris statuta. Tum perplacuit, quod nuper vrbs *Heilbronnensis* Senatui, prudentissime instituisse, habeo compertum, 41) praeter id vnum, quod censum quandam iis, qui canes alerent voluptatis causa, imperauit. Plura, qui volet, huiusmodi constitutionum exempla, is, velim, adeat auctores ad marginem nominatos. 42)

De Saxonia vero mea, legibusque ibi ad hoc genus periculi ab humana salute auertendum scriptis, vt quaedam verba faciam, id iam opus est. Singulas leges non

40) V. L. G. FROBERGER *Briefe über Herrnhuth*. Zittau. 1797.

41) V. Optimi R. Z. BECKERI *Nationalz. Stück 21*. 1798. p. 434. 469. 629. 636. et innumeris locis.

42) MEDERER *Syntagma de rabie canina*. Frib. 1783. 8. *Ueber die Polizeyverfüg. wegen der tollen Hunde, im Journ. von u. für D. 1786. St. 11. Archiv der med. Polz.* I. 151. II. 153. III. 116. IV. 56. V. 80. Add. Vir. Excell. E. B. G. HEBENSTREIT *Lehrsätze der Medic. Polizeywiss.* L. 1791. 8. p. 189. ibique l. l. auct. In cuius praestantissimis et saluberrimis praeceptis, cum omnia placent, id vnum desidero, quod, quae attulit consilia et cautiones, iis nondum vsi satis videntur, qui legibus huiusmodi scribendis adhuc operam dederunt.

transscribo. Quod si vel nemini ab instituti ratione alienum videretur, quo minus faciam, multae sunt causae, quae prohibeant. Summam multarum sanctionum contractam consignasse, satis existimo. Ipsas leges cognoscere cupienti, adeundi sunt HAYMVS ET RICHTERVS, SCHMIEDERVS ET SCHWARZIVS. 42)

Haec igitur ita princeps Saxo: *Canum numerus, videndum est, vt imminuatur.* Quod qua ratione fieri debeat, lex ipsa praecipit. Nam solius voluptatis causa, non minus, quam ab hominibus, in fortuna tenui constitutis, canes alii prohibentur. *Canes, qui necessitate iubente habentur, vt ne libere iis in locis, qua vulgo iter fit, vagentur, id maxima cura prouidendum et ne viatoribus periculi quid ab illis immineat, curandum est.* Cura vero earum rerum suprema magistratibus est mandata. Quorum ad prouinciam pertinet, curare, vt carnificis familia, singulis annis bis, statis temporibus, vrbium vicos et quaeuis loca, vbi commeatur, circumeat et captos abductosque canes dominis, nisi, depulso rabiei metu, praestitaque poena legitima, non restituat. Neque vicorum magistri et nocturni custodes non sunt iubendi, viarum tutelae et arcendis id genus periculis operam dare, indicando eorum nomina, quibus vsus canum non necessarius, atque corripiendo bestias in vrbis regionibus libere errantes. Praeterea, ne vel ii, qui canum robore, vigilantia et fide carere nequeunt, in illis custodiendis tardiores sint et negligentiores, seuera comminati poena, iubentur, canes stipti vel canistro adligare et ne causam querelae praebent, diligentius videre. Libera vero canum discursatio, maxime in locis syluestribus, quoniam rei venatoriae non parum adfert damni, seuera interdicta lege, qua venatores, si quem canem in plagis venaticis libere vagantem adspexerint, igneis globulis traiectione occidere iubentur. Quam rem, ne minem futurum puto, quin probet. Nam iniuriis, quas paucissimas, vel nullas inter homines esse decet, ne in bestiis quidem locus relinquere videtur. Lex enim non patitur, feras secure errantes, canum clamoribus vel excitari, vel morsibus fatigari. In qua re, si fas est, dicere, quod sentimus, illud vnum displicet, quod, cum canes ferarum causa, non item hominum gratia, occidi iubentur, magis, ferarum quam hominum securitati consultum videatur. Quod quam minime fieri debere, quanto est luculentius, eo magis optandum est, vt, quicquid iniuriarum a canum multitudine metuendum est homini, quod, mox constabit, quam sit infinitum, ab eo reddamur tuti prorsus et securi. Denique, de *rabie canina*, quo periculum eius vel plane auertatur, vel certo, si quid acciderit, imminuatur, non docentur solum homines, eius rei ignari, furoris causas, et, vnde cognoscatur, signa, sed singulari etiam cura remedia in lege proponuntur, quibus vsi homines, rabidorum canum morsibus vulnerati, et miserimae mortis pericula euadant, et, ne latius serpat malum, praecaueant. Nec sunt non laudanda, quae de rabidorum canum persecutione, caede necessaria, aliisque ibi praescribuntur, quae, cum sint in vulgus nota, plenius enarrare non attinet.

Haec igitur sunt leges, ad quarum hodie normam, qui vrbium polittiae curandae sunt praefecti, omnia componere oportet — prudenti sane consilio latae et humanitatis plenae, quae vitam, vel vilissimi hominis, in maximo habere pretio omniaque publicae salutis impedimenta remouere iubet. Singularis vero studii religione curaeque

42) HAYM. et RICHTER in *Dig. iur. Sax. s. v. Hunde.* SCHMIEDER. *Polizey v. d. Ch. Sachs.* T. I. p. 322. T. II. p. 834. 835. Potissimae leges huc pertinentes hae sunt: *Landr.* v. 1. Octob. 1555. *Tit. vom Sägen.* C. A. T. I. p. 60. *Mand.* v. 27. M. 1607. 8. Apr. 1629. 22. Jan. 1630. 15. Febr. 1659. 25. Jul. 1679. 24. M. 1686. 24. M. 1697. C. A. II. p. 543. 545. 553. 557. 559. 567. 593. *Mandat wider das Herumläufen und die Wuth der Hunde,* v. 7. Sept. 1782. *Mandat wegen Einschränkung des Hundehaltens und der wider das freye Herumläufen der Hunde und — Gefahr zu treffenden Vorkehrungen.* Vom 2. Apr. 1796.

sollicitudine, si in vlla alia re, certe in ea opus esse, palam est, in qua, quam saepe parua scintilla si inuaserit in lignum vel aliam similem materiam, miras edat ruinas, nemo debet nescire et in qua plurimi plurimaeque sunt, neque de plebe homines, qui tum demum summam votorum consecuti videntur, si, quod in nulla lege fieri debuisset, istis se legibus, quas disputamus, solutos animaduernerint. In quam rem, quamquam multa vtiliter possent disputari, ex quibus de vi harum legum iudicari posset, et in vita communi potestate, ea tamen, qui cogitauerit esse nimis multa, equidem ego patrii legibus, ciuili prudentiae et humanitatis plane singularis laude quam maxime dignis, hunc adscribo epilogum, quo nescio an non quidquam adscribi possit verius, ne dicam tristius:

Quid leges sine moribus vanae proficiunt?

*Nam nunc mores nihil faciunt, quod licet, nisi, quod liber,
Ambitio iam more sancta est, libera est a legibus.*

Mores leges iam perduxerunt in potestatem suam.

Magis quae sunt obnoxii, quam parentes liberi.

Eae miserae etiam ad parietes sunt fixae clauis ferreis,

Vbi malos mores affigi nimis fuerat aequius. 43)

Haec habui, quae de cauendis damnis a canibus metuendis, ex ipsis legibus conquisita atque digesta, literis hoc tempore proderem, in quibus, si quaedam praeterisse aut nonnunquam lapsus esse videar, spero apud aequos lectores paratam mihi fore veniam, multa paruo libello atque breui, quod res meae postulare videbantur, spatio complecti cupienti. Reliquum est, vt de his damnis praestandis et reliquis, quae supra dixi huc pertinere, disseram, quod proxime sum facturus. Nunc accedo ad illud indicandum, quod laetam huic prolusioni occasionem dedit. Nam praecipuam quandam et plane singularem laetitiam attulit mihi Serenissimus Princeps, Elector Saxo, FRIDERICVS AVGVSTVS, munere, ius extra ordinem in hac Academia profitendi, in me indulgentissime collato. Cuius beneficii magnitudinem et praestantiam, quanto maiori pietatis sensu animus veneratur: eo idem magis eniti ac contendere se debere intelligit, vt aliqua saltem ex parte SVMMI PRINCIPIS de me opinionem rebus ipsis confirmet et huius de meis rebus iudicii honorem conseruet ac tueatur. Ad quam rem, arduam licet et perdifficilem studiosissime constantissimeque perficiendam, me, si non idoneum, esse tamen paratissimum, vti hac tabula omnibus omni adseueratione confirmo, ita proximo d. Merc. oratione de *Iurisprudentiae ecclesiasticae fructibus*, auspicandi muneris causa, recitata, palam significabo, simulque pia vota pro perpetua OPTIMI PRINCIPIS, DOMVS AVGVSTAE et AMICORVM EIVS ILLVSTRISSIMORVM ac SAPIENTISSIMORVM salute et incolumitate nuncupabo. Cuius meae religionis et pietatis, vt tanto sollempnior sit et illustrior significatio, RECTOREM ACADEMIAE MAGNIFICVM, COMITES ILLVSTRISSIMOS, PROCERES VTRIVSQUE REIPUBLICAE GRAVISSIMOS, COMMILITONES denique GENEROSISSIMOS et ORNATISSIMOS, velint dicto die in aede Iurisconsultorum adesse suaeque praesentiae beneficio, huius diei splendorem augere, obseruantissimis precibus rogo.

P. P. In Vniuersitate litterarum Lipsica, die domin. XVI. post Trinitatis
F. A. C. 1709CCXCVIII.

43) HORAT. *Carm.* Lib. III. od. 24. PLAVT. *Trinumm.* IV. 3. 25.

VD18

56.

ULB Halle

3

004 996 720

1798

1798, 13.

OBSERVATIONES
 EDICTO VIARIO
 AEDILIVM CVRVLIVM
 AD SPERSAE

M

SORIS

VSSA

XCVIII

CH

HÜBNER

PHIL

FOR PVBL. EXTRAORD.

NLTZ.

